

A Seuso-kincs - háttér

A Seuso-kincs – ahogy ma ismerjük – 14, étkezéshez és tisztálkodáshoz használt ezüst edényből és egy, az elrejtésükhöz használt réz üstből áll. Két, ételek tálalására szolgáló nagyméretű lapos tál (az ún. Seuso vagy vadász-tál és a geometrikus tál), két további tálaló és valószínűleg dísztalként is használt tál (az ún. Achilleus- és Meleagros tál), egy valószínűleg kéz- és arcmosáshoz használt mély tál és két hozzátartozó, geometrikus díszítésű kancsó, továbbá egy dionysosi ábrázolásokkal, egy állatalakokkal és egy görög mitológiai ábrázolással (ún. Hippolytos-kancsó) díszített kancsó alkotja. Két, díszítésében a Hippolytos-kancsóéval rokon vödör, egy illatszeres tégelyek tárolására szolgáló doboz, valamint egy amphora is tartozik hozzá. Ezeket az edényeket a nagyméretű, réz üstben rejtették el.

A Magyar Állam most a kincs jelenleg ismert hét másik darabját is megszerezte: az Achilleus-tálat, a Meleagros-tálat, a Hippolytos-kancsót és a két Hippolytos-vödört, az Állatalakos kancsót és az Amphorát. Ezzel Magyarország a római császárkor kései időszakának legmagasabb művészi színvonalát képviselő, Seuso-kincsként ismert felbecsülhetetlen értékű műkincs-együttes egészének a birtokába jutott.

Az újonnan visszaszerzett darabok:

1. A Seuso-kincs méreteiben legnagyobb darabja az a 72 cm átmérőjű és kb. 11,8 kg tömegű lapos ezüst tál, amelyet Achilleusnak, a trójai háború legismertebb és legkiválóbb hőségnek az életéből vett jelenetek díszítik. Az **Achilleus-tál** peremén, a medalion alatt, Achilleus születése látható, amit az istenek, Zeus, Apollón, Hélios, Hermés és Poseidón mellett Héraklés is figyelemmel kísér. A hőst anyja, Thetis, Skyros szigetén rejtette el női ruhában, megelőzve ezzel, hogy fia a trójai háborúba menjen, amelyben a jóslat szerint halálát leli majd. Odysseus és Diomédés azonban csellel vette rá Achilleust, hogy csatlakozzon a Trója falainál harcoló görög seregekhez: a harci trombita hangjára a női ruhába öltözött hős önkéntelenül is dárdát és pajzsot ragadott, felfedve ezzel valódi kilétét. Az ezüstműves ezt a feszültséggel teli pillanatot örökítette meg a tál közepén.

A tálalásra és valószínűleg dísztalként is használt tál peremét további három jelenet díszíti, amelyeket egy-egy talpazaton álló maszk választ el. A medalion felett Athéna és Poseidón versengése látható az Athén feletti uralomért, a két oldalán pedig dionysosi menet.

Az Achilleus-tálat egyetlen vastag, öntött ezüst lapból készítették, a peremét körben gyöngsorral keretelték. A domborműves jeleneteket a tál előoldala felől alakították ki.

2. Szintén ételek tálalására és dísztalként is szolgálhatott a gazdagon díszített **ún. Meleagros-tál**. Központi medalionjában a híres vadásztörténet, a kalydóni vadkanvadászat hőseinek domborműves ábrázolása látható. A 69,4 cm átmérőjű és 8,6 kg tömegű tál a kalydóni vadkant elejtő Meleagrosról kapta a nevét, akit a tál közepén a vadászat után megpihelve ábrázolt az ezüstműves a trófeával együtt. Mögötte a vadkant először megsebző Atalanté áll, akinek Meleagros a trófeát odaajándékozta. Ez vitát váltott ki a vadászok között és végül a hős halálához

vezetett. Körülöttük a vadászat további résztvevői közül néhányan, köztük a Dioskurosok, Kastor és Polydeukés látható.

A tál peremén körben további görög mitológiai történeteket ábrázoltak: az istennők közül az aranyalmát a legszebbnek, Aphroditénak ítélt Paris története, valamint híres szerelmi történetek ábrázolásai: a sziklához kötözött Andromédát megszabadító Perseus kezében a levágott Gorgó fővel, a mostohagyermekébe, Hippolytosba beleszerető Phaidra, valamint az egymástól eltiltott szerelmesek, Pyramos és Thisbé tragikus véget érő története. A tál közepe és pereme közötti széles sávot akanthuslevelek borítják.

A Meleagros-tálat is egy öntött, vastag ezüst lapból formázták meg a peremén körben gyöngysorral. A domborműves jeleneteket, hasonlóan az Achilleus-tálhoz, a tál előoldala felől alakították ki.

Hippolytos és Phaidra történetének domborműves ábrázolása a Seuso-kincs három további edényén is látható: ez alapján a kancsó és a vödör-pár feltehetően egyetlen fürdőkészlet darabjai lehettek. Mindhárom edényen a Kr.e. 5. században élt görög drámaíró, Euripidész és később, a Kr. u. 1. századi latin költő, Ovidius által is megírt történetnek ugyanaz a két jelenete látható, de más-más stílusban ábrázolva. Az egyik jelenetben a mostohaafia iránti szerelemtől szenvedő Phaidrát láthatjuk egy székre lerogyva szolgálói körében. Az előbbitől építészeti elemekkel, oszloppal és boltíves kapuval elválasztott másik jelenetben a vadászatra készülő Hippolytost ábrázolták, aki már megkapta Phaidra szerelmes levelét az öreg dajkától, de azt földre dobva utasítja el mostohaanyja iránta érzett szerelmét.

3. A szerelmi történet két jelenete a kb. 57 cm magas és 4 kg tömegű **Hippolytos-kancsó** testének középső sávjában látható. Ezt felülről vadkan- és oroszlánvadászatot ábrázoló fríz, alulról pedig állatokra vadászó kentaurok ábrázolása keretezi. A kancsó fülének tetején ujjtámaszként egy tömör ezüsből megformált, finommívű, aranyozott oroszlánfigura áll. A domborműves díszítésű kancsón több helyütt aranyozás nyomai láthatók.

4-5. A vízhordásra szolgáló, kb. 23 cm magas és kb. 25 cm átmérőjű, egyenként 4,4 kg tömegű **Hippolytos-vödrök** teljes felületét az említett jelenetek díszítik. Minkét edény három-három griffmadarat formázó lábakon áll, a fülét pedig férfibüsztok díszítik. A domborított díszítésű edénytesteken több helyütt megmaradtak az aranyozás nyomai.

6. Az **Állatalakos kancsó** szintén mosdókészlethez tartozhatott. A tízszögletű talpon álló, kb. 4 liter űrtartalmú, 51 cm magas és kb. 4 kg tömegű kancsó teljes felületét hatszögletű mezők borítják (összesen 120 db). Ezeknek egy részét növényi motívumok, egy részét állat- és emberalakok díszítik. A véséssel mesterien „megrajzolt” oroszlánok, vadkanok, medvék és nyulak mellett az amphiteátrumokban a vadállatokkal megküzdő *bestiariusok* alakjait is láthatjuk: kezükben ostort tartó fiatal férfiakat. A kancsó felső részét valamint a félgömb alakú fedelét férfibüsztok és -fejek díszítik. Niellóberakás és aranyozás teszi még díszesebbé a vésett ábrázolásokat.

7. A szintén aranyozott és domborműves díszítésű, 2,5 kg tömegű és 38,5 cm magasságú **Amphorát** bor felszolgálására használták, díszítése is Dionysos világához kötődik. A fő jelenet központi alakja Dionysos, aki tobozzal díszített botjára támaszkodva bort tölt a lábánál ülő párduc szájába. Az isten mindkét oldalán a kíséretéhez tartozó bacchánsnők, satyros, Silénos és a

kecskelábú Pan látható. A görbe végű pásztorbotot, kosarat, borostömlőt, zeneszerszámokat tartó és az áldozati kecske levágott fejét hordozó alakok egyetlen, önkívületben mulatozó menetet alkotnak. Az álló istenalakkal ellentétes oldalon a gyermek Dionysos jelenik meg egy óriási kecskén lovagolva, kezében tobozvégű botjával.

Alattuk szintén reliefben megmintázott vízimadarak és tengeri halak, felettük gazellára, vadzamárra és szarvasra vadászó oroszlánok és leopárd, valamint vadkanra vadászó kutyák láthatók. Az amphora alját tölgylevelekből álló koszorú, a nyakát akanthuslevelek borítják. A füleit egy-egy tömör ezüsből készült párdúc-figura alkotja, az egyikhez rögzítették az amphora száját lezáró dugót.

A 2014-ben hazatért darabok:

1. A leghíresebb, és egyben a kincs névadó darabja is az a 70,5 cm átmérőjű és kb. 8,8 kg tömegű lapos ezüst tál, amelynek a közepét vadászati jelenetekkel közrefogott szabadtéri lakomajelenet díszíti. A díszítéséről elnevezett **vadász-tál** központi, kör alakú mezőbe foglalt jeleneteit latin nyelvű verses felirat keretezi: HEC SEUSO TIBI DURENT PER SAECULA MULTA / POSTERIS UT PROSINT VASCULA DIGNA TUIS. „Maradjanak meg neked sok évszázadon át ezek az edények, Seuso, és utódaidnak is méltón a hasznára váljanak.” A feliratban említett Seuso minden bizonnyal a kincs tulajdonosa volt, aki feltehetően egy jelentős családi esemény, talán mennyegző alkalmából kaphatta ajándékba ezt az ezüst tálat és esetleg a lakomakészlet többi darabját is. A felirat kezdete és vége közé koszorúval keretezett Krisztus-monogramot vésték.

A tál közepén a kör alakú mezőt a jelenetek három részre osztják. A felső sávban lovon, kutya segítségével üldözi a vadász a szarvasokat egy kifeszített háló felé, az alsó sávban pedig kutyával vaddisznóra vadásznak. A középső sávban – a tál középpontja köré komponálva – félkör alakban elrendezett párnákon lakomázók hevernek: négy férfi és egy nő, aki – talán összetartozásuk jeleként – a középső férfialak felé fordul. A lakomázók előtt asztalon hal, két szolga pedig további ételt és italt kínál nekik, mások pedig a vadászaton elejtett állatokat dolgozzák fel. A lakomázók feje fölé a fák ágai közé ponyvát feszítettek ki. A piknik vízparton zajlik, ahogyan ezt a jelenetet alulról lezáró, halakkal teli víz ábrázolása jelzi. A parton egy hosszúkás mezőben vésett latin felirat utal a lakoma helyszínére: PELSO – a Balaton latin neve. A középső jelenet másik felirata (INOCENTIUS) valószínűleg a fához kikötött ló neve. A tál peremén körben medve-, antilop-, leopárd-, vadzámár-, vadkan-, gazella-, nyúl-vadászat jeleneteit és a vadászatról a zsákmánnyal hazatérőket ábrázolták.

A tálat egyetlen vastag, öntött ezüst lapból készítették. A jeleneteket a felületébe vésték, nielló-berakással és aranyozással díszítették. Az előoldal feliratait a többi díszítéssel együtt vésték ki – a tálat tehát Seusonak készítették, valószínűleg egy jeles alkalomra.

2. Ételek tálalására szolgált a vadász-tálnál valamivel kisebb, ún. **geometrikus tál** is, amelynek átmérője 64,2 cm, tömege kb. 7,1 kg. Nevét a közepét díszítő kör alakú mezőben egymást metsző nyolcszögekbe, illetve négyszögekbe rendezett rozetta és palmetta díszítésről kapta. A vésett és a fekete niellóval berakott motívumokat aranyozott sáv kereteli.

3-4. Mindkét ún. **geometrikus kancsó** magassága kb. 55 cm, tömegük kb. 2,8 kg, űrtartalmuk 4 liter. Testük nagy részét és a talpukat kör alakú mezőkben különféle geometrikus és növényi motívumok borítják, a testük felső sávját pedig a kézmosó táléhoz hasonló hullámvonalakkal díszítették. A kancsók száját a fülnél áttört indamotívumok teszik még díszesebbé. Több helyütt megmaradt az aranyozás nyoma. A lakoma során ezekből önthették a vizet a kézmosáshoz.

5. Tisztálkodáshoz használhatták a mintegy 46 cm átmérőjű, kb. 2 kg tömegű és 6 liter űrtartalmú, domborított hullámvonalakkal díszített mély **mosdótálat**. Az egyetlen lemezből készült tál közepét hatszögekbe rendezett növényi motívumok díszítik. A tál közepébe illeszkedik a két geometrikus kancsó talpa. Ennek alapján a három edény valószínűleg egyetlen, mosakodáshoz használt szettet alkotott.

6. A Seuso-kincs öt kancsója közül méretében a legkisebb (magassága 43,5 cm, tömege 3 kg, űrtartalma 4 liter), díszítése miatt azonban a leginkább lenyűgöző az ún. **Dionysos-kancsó**. A nyolcszögletű talpon álló és a bordákkal nyolc részre tagolt edény testét körben minden mezőben egy-egy domborított alak díszíti: Dionysos és a kíséretéhez tartozó bacchánusnők, satyrosok és a kecskelábú Pan. A fáklyákat, zeneszerszámokat, tobozzal díszített, valamint görbe végű pásztorbotokat tartó alakok Dionysos vezetésével egyetlen, önkívületben mulatozó menetet alkotnak. Alattuk és felettük szintén reliefben megmintázott szőlő- és akanthusinda tölti ki a teret, a kancsó nyakát pedig akanthuslevelek borítják. A díszítése alapján a kancsó valószínűleg bor töltésére szolgált.

7. A henger alakú, fedeles **illatszeres dobozt** a női szférához tartozó, domborított figurális jelenetek díszítik: az előoldalán a szolgálók egy széken ülő nőnek szépítkezéshez szükséges eszközöket, tárgyakat visznek, a hátoldalán pedig fürdőjelenet látható. A doboz kúp alakú fedelére girlandokat vivő Erős-figurákat és maszkokat, a fogójára pedig Gorgófejet domborítottak. A belsejébe rögzített perforált ezüstlemez arra utal, hogy a viszonylag nagyméretű dobozt (magassága 32 cm, átmérője 68,5 cm, tömege kb. 2 kg) illatszeres tégelyek tárolására használták.

8. Az ezüst edényeket a Seuso-kincshez tartozó nagyméretű **réz üstben** rejtették el. Erre utalnak az üst belsejében a nagy tálak széle által hagyott lenyomatok. Segítségükkel rekonstruálható, hogyan helyezkedtek el az edények az üstben: a négy nagy tálat az üst aljába, lefelé fordítva egymásra fektették, majd a kisebb edényeket a tetejükre helyezték. A henger alakú, egy helyen lépcsősen megtörő falú, eredetileg domború aljú üstöt két rézlemezből készítették, amelyeket kalapálással és szegecseléssel rögzítettek egymáshoz. A formája és a készítési technikája alapján ahhoz a Kr. u. 2-4. században a római birodalom Rajna és Duna menti területein elterjedt üst-típushoz tartozik, amelynek a legdélibb példányait Pannonia dunántúli részéről ismerjük. A 83 cm átmérőjű, 32,5 cm magas üst a Kr. u. 3. vagy 4. században készült.